

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Майдан Ірини Сергіївни
“Стресасоційовані розлади у дітей молодшого шкільного віку на тлі
полінутритивного дефіциту (діагностика та корекція)”,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук
за спеціальністю 14.01.10 – “Педіатрія”

АКТУАЛЬНІСТЬ ОБРАНОЇ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ

На сьогодні найсучаснішим трендом у світі є збереження здоров'я та благополуччя населення, що окреслено в стратегічному документі Організації Об'єднаних Націй “Цілі сталого розвитку” на 2016-2030 роки. Україна активно долучилася до реалізації цієї Глобальної міжнародної стратегії в різних напрямках, включаючи збереження здоров'я, перш за все, дітей.

Серед найбільш значущих чинників, що мають безпосереднє відношення до збереження здоров'я є здоровий спосіб життя і дія зовнішніх факторів, зокрема, шкільного середовища. Саме навчання у школі має важливий вплив на психоемоційний і фізичний стан дітей, часто викликаючи хронічне напруження механізмів адаптації та може бути причиною їх зриву. Зараз, в умовах, коли постійно змінюються напрямки початкової освіти та форми навчання (періодичний перехід на його дистанційний варіант), виникають несприятливі умови щодо режиму дня та відпочинку дітей, перебування на свіжому повітрі, харчування тощо. Ці причини можуть сприяти зниженню стресостійкості у школярів з подальшим розвитком у них дезадаптації. Особливе значення у формуванні цих процесів має нутритивне забезпечення учнів, зокрема, недостатність низки життєво необхідних мікронутрієнтів (вітамінів, макро-, мікро- та ультрамікроелементів, поліненасичених жирних кислот), дефіцит яких впливає на фізичний та розумовий розвиток, емоційний стан школярів і призводить до зниження їх пізнавальних та психомоторних функцій. Вказане обґрунтовує актуальність вибраної теми кандидатської роботи.

В останнє десятиріччя проведена значна кількість досліджень щодо особливостей біологічного, когнітивного, соціального розвитку школярів. Однак,

в літературі майже відсутні роботи, що стосуються медико-психологічних аспектів розвитку шкільної дезадаптації, як прояву стрес-асоційованого розладу в його тісному зв'язку з недостатністю есенціальних мікронутрієнтів (вітаміну D, поліненасичених і окремих насичених жирних кислот (ЖК) та їх впливу на процеси адаптації. Практично відсутні сучасні систематизовані клініко-психологічні дані щодо забезпеченості організму дітей молодшого шкільного віку вітаміном D та поліненасиченими жирними кислотами (ПНЖК). Недостатньо обґрунтовані можливості ефективного використання саплементації цими важливими мікронутрієнтами для нівелювання проявів стрес-асоційованих станів (шкільної дезадаптації) і підвищення готовності школярів до навчального процесу.

Саме вирішенню цих питань присвячена кандидатська робота Майдан І.С.

Дисертанткою з'ясовані особливості мікронутрієнтного статусу у дітей 6-8 років життя (учнів 1-2 класів) на початку та протягом всього періоду систематичного навчання у школі, визначені психологічні особливості проявів шкільної дезадаптації як стресасоційованого розладу на тлі дефіциту есенціальних мікронутрієнтів, удосконалена діагностика, профілактика і комплексна корекція цих розладів.

Вибір контингенту обстежених дітей, методів їх дослідження визначають своєчасність і новизну теми роботи. Виходячи із сучасних поглядів на проблему ранньої діагностики та профілактики шкільної дезадаптації як стрес-асоційованого розладу на тлі дефіциту есенціальних мікронутрієнтів у школярів молодших класів, дослідження автора, безперечно, має прикладний характер.

Мета і задачі у роботі сформульовані чітко. Послідовність викладення матеріалу витримана відповідно до них.

ЗВ'ЯЗОК ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЇ З ДЕРЖАВНИМИ ЧИ ГАЛУЗЕВИМИ НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ

Дисертаційна робота виконана в рамках науково-дослідних робіт ДУ "Інститут педіатрії, акушерства та гінекології імені академіка О. М. Лук'янової

НАМН України": "Дослідження ролі вітамін-D залежних механізмів розвитку адаптаційних можливостей організму в критичні періоди дитинства та патогенезі хронічної соматичної патології у дітей" (№ держреєстрації 0116U001202); "Оптимізувати методи профілактики і корекції недостатності та дефіциту вітаміну D у здорових дітей з груп ризику та при ревматичних хворобах і хронічних гепатитах" (№ держреєстрації 0119U000143).

НОВИЗНА ДОСЛІДЖЕННЯ Й ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Вибір контингенту пацієнтів, методів їх дослідження визначають своєчасність і новизну теми роботи.

Автором отримані нові дані щодо частоти та особливостей проявів порушень стану здоров'я, які визначають шкільну дезадаптацію і характеризують знижену стресостійкість у школярів першого та другого року навчання.

Вперше встановлено, що характер шкільної дезадаптації дитячого організму молодшого шкільного віку в значній мірі пов'язаний із станом ліпідного обміну та показниками забезпеченості такими есенціальними мікронутрієнтами, як вітамін D та ПНЖК, недостатність яких може знижувати рівень стресостійкості учнів.

Вперше доведена доцільність та ефективність збагачення раціону харчування (за рахунок саплементації) дітей молодшого шкільного віку з проявами шкільної дезадаптації, насамперед, омега-3 ПНЖК і вітаміном D, що суттєво покращує стан їх здоров'я та адаптацію до навчального процесу.

Дисертанткою встановлений тісний кореляційний зв'язок між показниками ліпідного обміну і вмістом поліненасичених жирних кислот в сироватці крові, що дало підстави для використання показників ліпідного обміну як маркерів недостатньої забезпеченості організму ПНЖК.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що результати досліджень розширюють і поглиблюють уявлення про механізми формування

шкільної дезадаптації, як стрес-асоційованого розладу на тлі дефіциту есенціальних мукронутрієнтів у дітей молодшого шкільного віку та обґрунтовує доцільність їх раннього виявлення та комплексної корекції.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виходячи із сучасних поглядів на проблему ранньої діагностики та профілактики проявів шкільної дезадаптації як стрес-асоційованого розладу на тлі дефіциту есенціальних мукронутрієнтів у дітей молодшого шкільного віку, дослідження автора, безперечно, має прикладний характер.

Отримані дисертанткою результати вперше дали обґрунтування комплексу заходів по підвищенню адаптаційних можливостей і стресостійкості дітей молодшого шкільного віку, шляхом саплементації їх харчового раціону вітаміном D та омега-3 ПНЖК і застосуванням поведінкової та психотерапевтичної корекції.

Автором доведено, що застосування розробленого диференційованого комплексу сприяє нормалізації адаптаційних можливостей та стресостійкості школярів 1-2 класів школи.

Удосконалений метод оцінки проявів шкільної дезадаптації, який враховує особливості морфо-функціонального розвитку дитини та показники ліпідного спектру і забезпеченості вітаміном D.

СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНOSTІ Й ДОСТОВІРНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ І РЕКОМЕНДАЦІЙ, СФОРМУЛЬОВАНИХ У ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові положення, висновки і практичні рекомендації, що сформульовані в дисертації базуються на великому клінічному матеріалі. У дослідженні взяли участь 101 дитина із 250 оглянутих дітей молодшого шкільного віку 6-8 років (учнів 1-2 класів). Обстежені діти були розподілені на дві репрезентативні групи: I групу склали 74 дитини з проявами шкільної дезадаптації, групу співставлення (II) – 27 дітей, у яких період адаптації до навчання мав фізіологічний характер, відповідно їх віку. Використовуючи сучасні методи статистичного аналізу і

ретельно відібраний практичний матеріал, отримано високий ступінь достовірності результатів. Висновки і практичні рекомендації науково обґрунтовані і впливають з власних досліджень.

ПОВНОТА ВИКЛАДУ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ В ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ І АВТОРЕФЕРАТІ

Матеріали дисертації доповідались на більш як 20 науково-практичних форумах, в тому числі і з міжнародною участю, а також викладені в повному об'ємі в 14 друкованих роботах: 8 – у фахових виданнях; 2 – статті у популярних медичних виданнях; 4 – тези наукових конференцій та конгресу.

НЕДОЛІКИ ДИСЕРТАЦІЇ Й АВТОРЕФЕРАТУ ЩОДО ЇХ ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ

Дисертація оформлена згідно державних стандартів. Обсяг роботи – 191 друковані сторінки. Робота ілюстрована 27 таблицями та 16 рисунками. Список літератури включає 343 літературних джерел. Робота написана українською мовою, складається з анотації, вступу, огляду літератури, розділу щодо матеріалів та методів дослідження, містить 4 розділів власних досліджень, аналіз та узагальнення отриманих даних, висновки і практичні рекомендації, список використаних літературних джерел та додатки.

У вступі здобувач обґрунтовує актуальність проблеми, визначає мету, основні завдання, вказує наукову новизну та практичне значення роботи, а також зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, апробацію результатів роботи, публікації. Мета і задачі у роботі сформульовані чітко. Послідовність викладення матеріалу витримана відповідно до них.

В огляді літератури критично оцінений сучасний стан проблеми, наведені дані світової та вітчизняної літератури, що мають безпосереднє відношення до теми дослідження. Підбір літератури відповідає поставленим завданням, обґрунтовує необхідність подальших досліджень.

В другому розділі визначено об'єм роботи. Обстежено 101 дитину із 250 оглянутих дітей молодшого шкільного віку 6-8 років (учнів 1-2 класів) після проведеного їм скринінгового клінічного огляду вузькими спеціалістами. Обстежені діти були розподілені на дві репрезентативні групи: I групу склали 74 дитини з проявами шкільної дезадаптації, групу співставлення (II) – 27 дітей, у яких період адаптації до навчання мав фізіологічний характер, відповідно їх віку.

В роботі використані сучасні лабораторні, інструментальні та психологічні методи дослідження, які достатньо інформативні і в комплексі допомогли автору вирішити поставлені завдання. Приведені матеріали свідчать про високий сучасний методичний рівень дисертаційної роботи.

Третій розділ присвячений вивченню клінічної характеристики дітей молодшого шкільного віку з проявами шкільної дезадаптації. Автор виявила, що найтяжче адаптація до школи перебігає у дітей з дизонтогенетичними факторами ризику, які перенесли перинатальне ураження ЦНС, які характеризувалися підгострим і рецидивуючим перебігом «адаптаційної хвороби», що виснажує резервні можливості дитячого організму.

Виявлено, що серед причин "адаптаційної хвороби" у дітей на першому плані є соціальні та економічні аспекти, з якими тісно пов'язане харчування – один із ключових факторів щодо темпів і гармонійності розвитку дитини, адекватної імунної відповіді та адаптації до систематичного навчання і факторів зовнішнього середовища.

В четвертому розділі наведені дані щодо стану вегетативного гомеостазу та психологічних аспектів адаптації до навчального процесу у школярів молодшого шкільного віку. Автором виявлене зниження активних можливостей у дітей 6 років, яке відповідає критичному віку за результатами електрофізіологічних досліджень і що потрібно враховувати педагогам та методистам при розробці навчальних програм. З'ясовано, що характер взаємовідносин основних компонентів ритмів ЕЕГ, реакція на провокаційні проби, найбільш достовірно відображають ступінь морфо-функціональної зрілості мозку, як системи. При

цьому дисфункції лімбіко-ретикулярного комплексу можуть відгравати значну роль у патогенезі вегетативних порушень на надсегментарному рівні і формуванні клінічних проявів шкільної дезадаптації у дітей 6-8 років.

Проведені дослідження дають змогу прогнозувати можливість маніфестації порушень адаптації не тільки в першому класі, в 6 років, а і в подальшому у дітей 7-8 років, враховуючи морфо-функціональну незрілість мозку і дисфункцію лімбіко-ретикулярного комплексу.

В п'ятому розділі представлені дані щодо забезпеченості дітей молодшого шкільного віку довголанцюговими поліненасиченими жирними кислотами, вітаміном D та особливостей ліпідного обміну. У дітей молодшого шкільного віку з проявами шкільної дезадаптації виявлено виразний дисбаланс між вмістом насичених і ненасичених ЖК (40:58, замість фізіологічного співвідношення 30:70), що свідчить про надмірне споживання насичених і значний дефіцит ненасичених ЖК, пов'язаних з нераціональним харчуванням.

При вивченні забезпеченості організму ПНЖК було встановлено, що в обох групах дітей молодшого шкільного віку спостерігається виразний дисбаланс омега-3 та омега-6, середні значення яких продемонстрували окрім значного дисбалансу, достовірне зниження у дітей із шкільною дезадаптацією, докозагексаєнової і лінолевої ЖК на тлі підвищення рівню арахідонової кислоти.

Лінійний кореляційний аналіз виявив достовірні зв'язки між показниками вмісту у сироватці крові ліпідів, поліненасичених і насичених жирних кислот та вітаміну D. Вказане обґрунтовує доцільність збільшення використання в раціонах харчування школярів продуктів, збагачених поліненасиченими жирними кислотами, для збереження здоров'я дітей та профілактики низки захворювань.

В шостому розділі розглянуті питання щодо комплексної корекції проявів шкільної дезадаптації у дітей молодшого шкільного віку. Автором доведено, що усунення симптомів стресу, в тому числі, пов'язаного з дефіцитом есенціальних мікронутрієнтів покращує стресостійкість та адаптацію дітей молодшого шкільного віку. Підтримання достатнього рівню забезпеченості організму

вітаміном D, ПНЖК омега-3 та іншими есенціальними мікронутрієнтами, особливо важливо у періоди адаптації до шкільного закладу, початку учбового року, різних родинних обставин та ін.

В заключному розділі представлено обговорення та узагальнення отриманих результатів. Робота виконана на великому клінічному матеріалі, що цілком достатньо для визнання вірогідності отриманих результатів.

Висновки та практичні рекомендації відповідають основним положенням дисертації.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В ПРАКТИЦІ

Результати дисертації можуть бути рекомендованими для впровадження в роботу лікарів та психологів дитячих поліклінік та середніх учбових закладів України.

ЗНАЧУЩІСТЬ ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДЛЯ НАУКИ ТА ПРАКТИКИ І МОЖЛИВОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Представлена дисертаційна робота має як теоретичне, так і наукове та прикладне значення, що дозволяє рекомендувати отримані результати для використання не тільки в роботі закладів практичної охорони здоров'я та освіти, але й в учбовому процесі на профільних кафедрах вищих учбових закладів додипломної та післядипломної освіти МОЗ і МОН України.

ЗАУВАЖЕННЯ ТА ПОБАЖАННЯ ДО ЗДОБУВАЧА

При знайомстві з матеріалами дисертаційної роботи та авторефератом виник ряд зауважень і питань. Хотілось би зазначити, що вони не є принциповими і мають тільки рекомендуєчий характер.

В авторефераті та дисертації є стилістичні неточності, зустрічаються орфографічні помилки, пропуски слів, описки, т.з. "русизми", не зовсім вдалі вислови, що потребують певної редакторської правки. В окремих таблицях не

вказана загальна кількість обстежених дітей в групах та відсутні значення “р”, що в певній мірі, затрудняє інтерпретацію табличного матеріалу. В переліку скорочень відсутні деякі аббревіатури.

Разом з тим, вищевказане, ні в якій мірі, не знижує загального позитивного враження від дисертаційної роботи, наукове, теоретичне і практичне значення якої цілком очевидне.

Запитання до дисертанта в плані дискусії:

1. Ви вивчали загальний рівень готовності дітей 6 і 7-річного віку до школи. Як можна використати отримані дані для практичної медицини? Чи можна їх імплементувати в Національні рекомендації щодо ведення здорової дитини?

2. Ви у своєму дослідженні визначали ступінь шкільної зрілості у дітей. Чи має він відношення до загального рівня готовності дитини до школи?

3. Чи використовується в медицині термін “адаптаційна хвороба” і які її критерії?

ВИСНОВОК

Дисертація Майдан Ірини Сергіївни “Стресасоційовані розлади у дітей молодшого шкільного віку на тлі полінутритивного дефіциту (діагностика та корекція)” є самостійним завершеним дослідженням, в якому є нові науково обґрунтовані дані та опрацьовані розробки, що в сукупності розв’язують і дають нове вирішення актуальної задачі педіатрії щодо розробки сучасних підходів до ранньої діагностики шкільної дезадаптації, як прояву стрес-асоційованого розладу у дітей з мікронутритивним дефіцитом та обґрунтування і впровадження нових ефективних методів корекції. Дисертаціне дослідження в повній мірі відповідає вимогам п. 11 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно Постанови Кабінету Міністрів №656 від 19 серпня 2015 року, № 1159 від 30 грудня 2015 року, № 567 від 27 липня 2016 року, № 943 від 20

листопада 2019 року) щодо дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеню доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.10. – “Педіатрія”.

Завідувач кафедри дитячих і підліткових захворювань
Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика,
заслужений лікар України,
член-кореспондент НАМН України,
доктор медичних наук, професор

Г.В. Бекетова

Вх 01 XII 2019.